

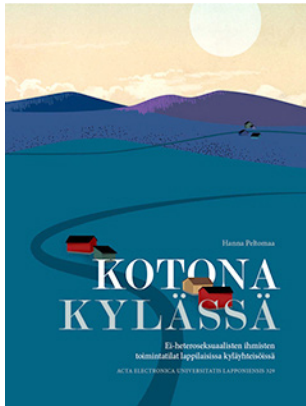
Ei-heteroseksuaalisten ihmisten toimintatilat lappilaisissa kyläyhteisöissä

SQS
2/2022

56

Lectio
Praecursoria

Hanna Peltomaa

Hanna Peltomaa esitti väitöskirjansa *Kotona kylässä. Ei-heteroseksuaalisten ihmisten toimintatilat lappilaisissa kyläyhteisöissä* julkisesti tarkastettavaksi 28.1.2022 Lapin yliopiston sukupuolentutkimuksen oppiaineessa. Opponenttina toimi professori Elna Oinas (Helsingin yliopisto) ja kustoksena professori emerita Päivi Naskali (Lapin yliopisto).

Hanna Peltomaa. 2022. *Kotona kylässä. Ei-heteroseksuaalisten ihmisten toimintatilat lappilaisissa kyläyhteisöissä*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 329. ISBN 978-952-337-297-9, ISSN 1796-6310. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Julkaisun pysyvä osoite:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-297-9>

Homoseksuaalisuus poistettiin Suomessa rikoslaista vuonna 1971 ja sairausluokituksesta kymmenen vuotta myöhemmin eli 1981. Samaa sukupuolta olevat henkilöt ovat voineet rekisteröidä parisuhteensa vuodesta 2002. Vuonna 2004 voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän muun muassa seksuaalisen suuntautumisen perusteella ja velvoittaa yhdenvertaisuuden edistämiseen. Vuonna 2006 tuli voimaan hedelmöityshoitolaki, joka ei sulkenut hoitoja itsellisiltä naisilta eikä naispareilta. Vuonna 2007 saatiin laki vanhempainvapaiden jakamisesta ja vuonna 2009 avattiin perheiden sisäinen adoptio rekisteröidyille pareille. Sosiaalisella äidillä on ollut mahdollisuus isyysvapaaseen vuodesta 2011. Vuonna 2017 se vihdoinkin tapahtui: oikeus avioliittoon avattiin myös samaa sukupuolta oleville pareille. (Juvonen 2015.)

Lainsäädännöllinen muutos näyttäytyy suoraviivaisena kehityksenä, jossa muun muassa homoseksuaalisten ihmisten oikeuksia ja asemaa on parannettu vuosi vuodelta samalle tasolle heteroseksuaalisten ihmisten kanssa. Tämä kehitys voisi antaa sellaisen kuvan, ettei esimerkiksi homoseksuaalisuus ole tänä päivänä enää mikään ”juttu”, vaan vain asia muiden joukossa: yhdenvertainen seksuaalisen suuntautumisen muoto.

Yleisenä ajatuksena kuitenkin on, ettei varsinkaan maaseudulla homoseksuaalisena henkilönä ole helppo elää, vaan vihamielisiksi koetuista

Hanna
Peltomaa

paikoista on lähdeittävä seksuaalipakolaisiksi kaupunkeihin (Weston 1995, 253; 1998, 32, 55; Kazyak 2011, 562; Gorman-Murray ym. 2012, 71; Annes & Redlin 2012, 57), Suomessa pääasiassa pääkaupunkiseudulle (esim. Majuri 2007). Erityisesti meillä lappilaisilla on varmasti muistissa, millaisen polemiikin takavuosina, tarkalleen ottaen vuonna 2008, sai aikaan Johanna Korhosen irtisanominen *Lapin Kansan* päätoimittajan paikalta ennen kuin työ oli varsinaisesti edes alkanutkaan (YLE Uutiset 2008). Irtisanomista puitiin *Lapin Kansan* mielipidepalstalla varsin ansiokkaasti. Osalle kirjoittajista Korhosen irtisanominen näyttäytyi oikeutettuna, sillä miten naisen kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa elävä nainen olisi voinut edustaa ”meitä tavallisia lappilaisia” (Severinkangas 2008, 5)? Toisten kirjoittajien mukaan Korhosen parisuhteeseen takertuminen oli puolestaan Lapissa tavatonta, sillä täällä ratkaisevat teot, ei se, millainen ihminen on (Tuomi-Nikula 2008, 4).

Ehkei ihmisen seksuaalinen suuntautuminen sitten olekaan aivan yhden-tekevää, kuten ei myöskään näkemys siitä, onko maaseudulta yleisesti tai Lapista erityisesti lähdeittävä pois vai ovatko täällä kaikenlaiset ihmiset tervetulleita. Asiasta oli lähdeittävä ottamaan selvää.

Aineisto

Käytän tutkimuksessani käsitettä ei-heteroseksuaaliset ihmiset, sillä heteroseksuaalisuudesta eroavien seksuaalisuuksien kirjo ei edes Lapissa typisty vain esimerkiksi homo- tai biseksuaalisuudeksi. Tutkimuksessani tarkastelen, millaista Lapissa on elää ei-heteroseksuaalisena ihmisenä. Tutkimuksen kielelle käännettynä pääkysymykseni on, millaisia toimintatiloja ei-heteroseksuaalisilla ihmisillä on lappilaisissa kyläyhteisöissä. Pystyäkseen vastaamaan tähän kysymykseen haastattelin 23 ei-heteroseksuaalista ihmistä heidän elämästään lappilaisissa kyläyhteisöissä sekä kahdeksaa

niin sanottua muuta kyläläistä. Ei-heteroseksuaalisista haastateltavista naisia oli 19 ja miehiä 4. Tämä sukupuolen määrittely perustuu pääosin omiin päätelmiini. Haastateltavien valintaa minun ei tarvinnut tehdä, vaan mukaan pääsivät kaikki halukkaat, ja heissäkin oli hieman etsimistä.

Ei-heteroseksuaalisten haastateltavien suhde Lappiin oli hyvin monimuotoinen. Osa oli kotoisin Lapista ja asui täällä edelleen, osa oli muuttanut muualle. Muuttamisen syyinä useimmilla oli opiskelu tai työllistyminen eli aivan samat syyt kuin muuttajilla yleensäkin. Toki niin sanottuihin isompiin ympyröihin pääseminen oli osalla myös vaikuttimena.

Osa Lapissa syntyneistä oli käynyt mutkan muualla mutta palannut synnyinseuduilleen takaisin. Osa puolestaan oli kotoisin muualta Suomesta ja oli muuttanut myöhemmin Lappiin.

Elämä kylässä

Miltä elämä lappilaisissa kylissä sitten näyttää? Yksinkertaisen ”elämä on hyvää” tai ”elämä on huonoa” -tyyppisen vastauksen antaminen on mahdotonta. Tämä johtuu niin lappilaisten kylien ja niiden toimintakulttuurien eroista kuin myös ei-heteroseksuaalisuuden merkityksellistymisestä eri tavoin eri tilanteissa.

Lappilaisissa kyläyhteisöissä asuvien ihmisten, niin ei-heteroseksuaalisten kuin muidenkin, toimintatilaan vaikuttaa se, millaisia kylät ovat ja minkälainen on niiden toimintakulttuuri. Kylät eivät ole samanlaisia, vaan maantieteellisen sijaintinsa perusteella ne voidaan jakaa syrjäkyliin/sivukyliin, kaupunkien tai kuntakeskusten läheisiin kyliin sekä matkailukeskuskyliin. Elämänehdot näissä kylissä ovat hyvin erilaiset, mutta on piirteitä, joiden voi sanoa olevan niille kaikille tunnusomaisia. Tunnusomaiseksi paikansin tavallisuuden arvostamisen, toisista huolta pitämisen,

naapuriavun, yhteisöllisyyden ja keskinäisen vuorovaikutuksen. Toisella tavalla ajatellen osaan näistä piirteistä voidaan liittää myös pikkumaisuus ja toisten kyttäminen. Nämä tunnusomaiset piirteet kuvastavat sitä, miten kyläyhteisöissä toimitaan ja millaista toimintaa muilta odotetaan. Ne eivät kuitenkaan vaikuta eivätkä velvoita kaikissa kylissä samalla tavoin. Yleisiksi nähtävät piirteet saavat kylissä erilaisia ilmenemismuotoja riippuen kylän kulttuurista, maantieteellisestä sijainnista ja asukasmäärästä. Toimimalla kyläyhteisön tapojen ja odotusten mukaan on mahdollista luoda ja pitää yllä hyviä suhteita muihin kyläläisiin ja antaa itsestään mukava ja luotettava kuva. Tällä tavalla voi saada hyvän aseman kylässä.

Ei-heteroseksuaalisuuden merkityksellistyminen

Lapsuudenkodissa ja perheessä ei-heteroseksuaalisuuden merkityksellistyminen kiteytyy sekä vanhempien odotukseen lapsen heteronormatiivisesta tulevaisuudesta että kysymykseen häpeästä. Yhtenä vanhempien lapsiltaan toivomana asiana pidetään heteroseksuaalisen perheen perustamista. Tämän ajattelun mukaan vanhemmat odottavat ja kuvittelevat lapselleen heteroseksuaalisen tulevaisuuden: sopivan toista sukupuolta olevan puolison ja lapsia. Vanhemmille tällainen haave näyttäytyy niin itsestään selvänä asiana, etteivät he varsinaisesti pohdi lastensa seksuaalisuutta. Seksuaalisuus ei myöskään ole perheissä yleinen puheenaihe, sillä usein koetaan, ettei se kuulu vanhempien ja lasten välillä keskusteltaviin asioihin. Vanhemmat vain olettavat lapsensa olevan heteronormatiivisen kulttuurin mukaisesti hetero asiaa sen kummemmin ajattelematta, ja he haluavat tälle tavallisen, useimmiten odotetusti onnellisen, elämän. (Karkulehto 2007, 33; Rossi 2006; Rossi 2003, 120; Herdt & Koff 2000, 3, 25; Taavetti 2015, 42.)

Heteronormatiivinen odotushorisontti määrittää niin ei-heteroseksuaalisuudesta omille vanhemmille kertomista kuin vanhempien ja muiden

perheenjäsenten reagointia lapsen ei-heteroseksuaalisuuteen. Osa lapsista ei kerro omasta ei-heteroseksuaalisuudestaan vanhemmilleen lainkaan. Ne perheet, jotka saavat tietää lapsensa ei-heteroseksuaalisuudesta, joutuvat ratkaisemaan, miten tietoon suhtautuvat. Toiset vanhemmat eivät anna heteronormatiivisuuden paineen viedä voittoa suhteesta lapseensa, vaan rakastavat tätä ehdoitta. Toiset sitä vastoin eivät pääse yli ei-heteroseksuaalisuutta kohtaan tuntemastaan vierastettavuudesta. Joidenkin vanhempien pelkona on, että yhden perheenjäsenen ei-heteroseksuaalisuus häpäisee pienessä yhteisössä koko perheen ja että sen sosiaalinen asema muuttuu. Vanhemmat saattavat myös pelätä, mitä heistä ajatellaan kasvattajina. Toiset vanhemmat puolestaan tuntevat asemansa niin vakaaksi, etteivät koe lapsensa ei-heteroseksuaalisuuden uhkaavan sitä. Näistä eroista johtuen perheiden ratkaisut ovat erilaisia. Toiset vanhemmat pitävät ei-heteroseksuaalista lastaan samanlaisena perheenjäsenenä kuin muitakin eivätkä pyri rajoittamaan tämän ei-heteroseksuaalisuudesta kertomista tai sen näyttämistä. Toiset taas ratkaisevat hankalaksi kokemansa tilanteen tekemällä sopimuksen, jossa perheenjäsenen ei-heteroseksuaalisuus vaivataan perhesalaisuudeksi.

Omassa aikuiskodissa asuttaessakaan kysymys ei-heteroseksuaalisuuden merkityksellistymisestä ei ole yksiselitteinen. Yhteisössä, jossa on tapana pitää silmällä naapuruston tapahtumia, jättää ulko-ovi lukitsematta sekä vierailta toisten luona ilman ennakoilmoitusta, kodin ei voi sanoa olevan täysin yksityistä tilaa. Silti tällaisessa yhteisössä kaksi naista voi asua yhdessä ja saada naapuriapua ilman, että heidän parisuhteensa tai seksuaalisuutensa nousee esille. Se, tietävätkö kyläläiset naisten olevan pariskunta, ei ole välttämättä selvää, mutta arjen sujuvuuden kannalta asialla ei ole merkitystä. Arjessa toimimista voi jopa sujuvoittaa se, ettei suhteen laatua ole sanottu ääneen. Toisaalta suhde osaan kyläläisistä voi olla myös hyvin tulehtunut. Yksiselitteistä ei ole, johtuvatko huonot välit vain kyläläisten negatiivisesta suhtautumisesta ei-heteroseksuaalisuuteen vai onko muka-

na myös muita tekijöitä. Tällainen tekijä voi olla esimerkiksi kyläläisten tulkinta siitä, etteivät asukkaat toimi kyläläisyyden edellyttämällä tavoilla vaan suuntautuvat pois päin kylästä. Merkittävä tekijä voi olla myös pariskunnan oman perheen ja suvun negatiivinen suhtautuminen heihin. Tällöin kysymykseksi asettuu, millainen valta pienessä yhteisössä on suvulla ja minkälaisena esimerkkinä sukulaiset toimivat muille kyläläisille.

Kaverila on kaverisuhteissa muodostuva sosiaalinen tila, joka on enemmän ja syvempää kuin vain kaverin kanssa olemista. Tämän tilan suurin merkitys ei-heteroseksuaalisille kyläläisille on seksuaalisuudesta puhumisesta. Vaikka omasta seksuaalisuudesta kertominen koetaan hankalana, kaverille kerrotaan kuitenkin. Tämä kertoo kaverisuhteen merkittävydestä. Kaverila mahdollistaa seksuaalisuudesta puhumisen tavalla, jota muu yhteisö ei tarjoa. Siinä, missä muu yhteisö pääasiassa on hiljaa, kaverilassa voidaan puhua sekä asiallisesti että vitsaillen. Kavereiden ei tarvitse olla ei-heteroseksuaalisia, eivätkä he useimmiten olekaan, vaan myös heterokaverit ovat tärkeitä.

Kylän julkisissa tiloissa ei-heteroseksuaalisuus merkityksellistyy monessa hyvin arkipäiväisessä tilanteessa. Joskus merkityksellistyminen tapahtuu sekä ei-heteroseksuaalisten että heteroseksuaalisten kyläläisten antamina ohjeina, miten heitä kohtaan on toisten ihmisten nähden käyttydyttävä. Ohjeet koskevat esimerkiksi sitä, onko tervehtiminen sallittua tai voiko samaan pöytään mennä istumaan. Ohjeiden antaminen kumpuaa pelosta, että kylän tunnetun ei-heteroseksuaalisen henkilön kanssa kommunikointi toisten nähden saattaa myös oman seksuaalisen suuntautumisen kyseenalaiseksi. Tämä koskee erityisesti miehiä, sillä heidän sosiaalinen asemansa on kiinni heteroseksuaalisuuden pönkittämässä normatiivisen maskuliinisuuden esityksessä. Avoimuudesta ei siten välttämättä seuraa yhteenkuuluvuutta, vaan siitä voi seurata myös ulossulkemista.

Useimmiten edellä mainitun kaltaisia ohjeita ei kuitenkaan tarvitse antaa. Ei-heteroseksuaaliset kyläläiset ovat hyvin tietoisia siitä, mitä he voivat julkisissa tiloissa tehdä ja sanoa ilman, että he rikkoisivat yhteisön kirjoittamattomia sääntöjä seksuaalisuutensa esilletuonnista. Sääntöjen peruseriaate on, ettei saa olla provokatiivinen. Provokatiiviseksi tulkittavissa olevia tekoja ei vältetä vain oman maineen varjelemiseksi, vaan vaakalaudalla on myös perheen ja suvun maine. Se, mikä milloinkin ja kenellekin luokitellaan provokatiiviseksi, on tulkinnanvaraista ja vaatii hyvää sosiaalista silmää.

Matkailukeskukset pystyvät erityisesti sesonkiaikana tarjoamaan sellaista, mihin muut kylät eivät kykene ja minkä ei perinteisesti ajatella kuuluvaan maaseutuun. Ei-heteroseksuaalisille lappilaisille keskukset merkitsevät toisten ei-heteroseksuaalisten ihmisten näkemistä ja heille näkyvilläoloa, toisiin tutustumista sekä seksiseuran tai jopa parisuhteen löytymistä. Varsinkin isompien keskusten suuri väkimäärä tarjoaa anonymiteettiä ja oman kyläyhteisön sosiaalisesta kontrollista vapaampaa elämää. Heteronormatiivisesta kontrollista vapaita keskukset sen sijaan eivät ole, minkä vuoksi niiden tarjoama vapaus on aina hauras.

Yhteenveto

Keskeisin lappilaisissa kyläyhteisöissä ei-heteroseksuaalisten ihmisten mahdollisuuksia rajaava tekijä on heteronormatiivinen säännöstö ja kysymys häpeästä. Noudatettuina normit eivät välttämättä herätä huomiota, mutta noudattamatta jättäminen nostaa ne näkyviin.

Yhteisön normeihin sopeutuminen on sopeutumista heteronormatiivisuuteen. Heteronormatiivisuutta eivät ylläpidä vain heteroseksuaaliset cis-sukupuoliset ihmiset, vaan myös ei-heteroseksuaalinen henkilö on jo kyläyhteisössä kasvamalla ja elämällä oppinut tietämään, mikä on mahdollista ja mikä mahdotonta. Tämän sisäistetyn heteronormatiivisuuden

kautta ei-heteroseksuaaliset ihmiset ovat joutuneet ottamaan vastuulleen niin konfliktien välttämisen, toisten hämmennysten kokemusten estämisen kuin perheensä ja sukunsa maineen vaalimisen. Ei-heteroseksuaaliset ihmiset siis kantavat vastuuta muiden ennakkoluuloista ja häpeästä.

Tämä vastuun kantaminen edellyttää jatkuvaa ymmärtämistä. Sen lisäksi, että heidän on ymmärrettävä oma roolinsa vastuun kantajina, heidän on esimerkiksi ymmärrettävä, mistä asioista konflikti voi syntyä, heidän on ymmärrettävä olla loukkaantumatta toisten peloista homoksi leimautumisesta ja heidän on ymmärrettävä, miten omille vanhemmille oman lapsen hyvinvointia tärkeämpää voi olla se, miltä he muiden ihmisten silmissä näyttävät. Heteronormatiivisuuden sisäistämiseksi kuvaavaa on, että nämä asiat tapahtuvat huomaamatta, ilman sen kummempaa reflektointia.

Kirjallisuus

- Annes, Alexis ja Meredith Redlin. 2012. Coming Out and Coming Back: Rural Gay Migration and the City. *Journal of Rural Studies* (28)1, 56–68. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.08.005> (haettu 5.10.2010).
- Gorman-Murray, Andrew, Gordon Waitt ja Chris Gibson. 2012. Chilling Out in ‘Cosmopolitan Country’: Urban/Rural Hybridity and the Construction of Daylesford as a ‘Lesbian and Gay Rural idyll’. *Journal of Rural Studies* (28)1, 69–79. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.07.001> (haettu 5.10.2010).
- Herd, Gilbert H. ja Bruce Koff. 2000. *Something to Tell You: The Road Families Travel When a Child is Gay*. New York: Columbia University Press.
- Juvonen, Tuula. 2015. *Kaapista kaapin päälle: Homoseksuaalit ihmiset ja heidän oikeutensa edustuksellisessa politiikassa*. Tampere: Vastapaino.
- Karkulehto, Sanna. 2007. *Kaapista kaanoniin ja takaisin: Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queer-poliittisia luentoja*. Oulu: Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514286117.pdf> (haettu 5.10.2010).

- Kazyak, Emily. 2011. Disrupting Cultural Selves: Constructing Gay and Lesbian Identities in Rural Locales. *Qualitative Sociology* (34)4, 561–581. <https://doi.org/10.1007/s11133-011-9205-1> (haettu 5.10.2010).
- Majuri, Lasse. 2007. Homot Suomen maaseudulla – diplomatiaa ja edustustoja. Teoksessa Kati Mustola ja Johanna Pakkanen (toim.) *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like, 175–194.
- Rossi, Leena-Maija. 2003. *Heterotehdas: Televisiomainonta sukupuoli tuotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rossi, Leena-Maija. 2006. ”Heteronormatiivisuus: Käsitteen elämää ja kummastelua”. *Kulttuurintutkimus* (23)3, 19–28.
- Severinkangas, Asko. 2008. Eikö uusi päätoimittaja kelpaa. *Lapin Kansa* 4.10.2008.
- Taavetti, Riikka. 2015. ”Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä...” *Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus*. Seta-julkaisuja 24. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Tuomi-Nikula, Heikki. 2008. Mielipiteiden taistelutanner. *Lapin Kansa* 4.10.2008.
- Weston, Kath. 1995. Get Thee to a Big City: Sexual Imaginary and the Great Gay Migration. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* (2)3, 253–277. <https://doi.org/10.1215/10642684-2-3-253> (haettu 5.10.2010).
- Weston, Kath. 1998. *Long Slow Burn: Sexuality and Social Science*. New York: Routledge.
- YLE Uutiset. 2008. Korhoselle potkut Lapin Kansan päätoimittajan pestistä. YLE Uutiset 1.10.2008. <https://yle.fi/uutiset/3-6113388> (haettu 5.10.2010).